

Hanna Nowakowska

Fundacja Cultura Memoriae

Międzynarodowy Komitetu Ravensbrück

Przewodnicząca Klubu b. więźniarek KL Ravensbrück

KL Ravensbrück – niemieckie piekło kobiet.

80. rocznica rozpoczęcia eksperymentów medycznych¹

Monografia dr Wandy Kiedrzyńskiej *Ravensbrück – kobiece obóz koncentracyjny*, która została przekazana uczestnikom konferencji „KL Ravensbrück – niemieckie piekło kobiet. 80. rocznica rozpoczęcia eksperymentów medycznych”, to trzecie wydanie tej publikacji. Książki nie ma w sprzedaży w księgarniach, można ją jedynie kupić, jeśli ktoś zdecyduje się sprzedać swój otrzymany w darze egzemplarz.

Prace nad wznowieniem monografii trwały ok. 2 lat i zostały sfinalizowane jej wydaniem w roku 2019, dzięki wspólnemu wysiłkowi Fundacji Cultura Memoriae, Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych oraz Instytutu Pamięci Narodowej. Dodam, że każdy szczegół publikacji został dokładnie zaplanowany i ma często symboliczne znaczenie np. proszę zwrócić uwagę na zastosowane kroje pisma – to Brygada 1918, Antykwa Półtawskiego, w tym miejscu oddajemy hołd rodzinie prof. Wandy Półtawskiej – jedynej żyjącej spośród operowanych doświadczalnie.

Wartość monografii jest nieoceniona, publikacja jest niezwykle cennym, źródłowym dokumentem, obrazującym życie obozowe więźniarek KL Ravensbrück, a jednocześnie hołdem dla działalności Autorki. Doktor Kiedrzyńska będąc sama więźniarką, przygotowała monografię z perspektywy tego, czego sama doświadczyła w tym największym

¹ Tekst wystąpienia wygłoszonego podczas konferencji w Sali im. Jacka Kuronia, w Sejmie RP 29 września 2022 r.

niemieckim obozie koncentracyjnym dla kobiet. Należy też podkreślić, że monografia napisana została przez zawodowego historyka. W książce dr Kiedrzyńska przedstawia informacje dotyczące jakości życia, doświadczeń wykonywanych na więźniarkach, straceń, rozmaitych upokarzających kar, morderczej pracy na rzecz Niemców, a także akcji edukacyjnych prowadzonych przez wybitne Polki dla pozostających w odosobnieniu na terenie obozu koncentracyjnego więźniarek.

Monografia dr Wandy Kiedrzyńskiej składa się z dwóch wątków: historycznego (powstawanie obozu, jego rozwój i likwidacja) i przedstawiającego właściwe życie więźniarek oraz tworzący się ruch oporu, polegający na walce z administracją obozu w postaci rozmaitych form sabotażu w warsztatach obozowych i fabrykach zbrojeniowych, przeciwstawianiu się zagładzie tak fizycznej, jak i moralnej, wzajemnej samopomocy oraz prowadzonym akcjom edukacyjnym i kulturalno-oświatowym.

Publikacja (wydana po raz pierwszy w 1961 roku), zawiera liczne fotografie tego niemieckiego obozu. Stanowi też naukowe opracowanie życia obozowego w autorskim zapisie byłej więźniarki-Polki, przedstawicielki najliczniejszej spośród 27 grup narodowych przebywających w KL Ravensbrück.

Autorka wykorzystała w swej pracy cały dostępny wówczas materiał i literaturę zagadnienia. Niestety, ogromna większość źródeł niemieckich, składających się z zarządzeń władz centralnych i korespondencji z komendanturą obozu, jak również wszelkiego rodzaju kartotek obozowych, wykazów egzekucji, została przez Niemców zniszczona. Znaczna liczba akt niemieckich ewakuowana do południowych i zachodnich Niemiec, trafiła w ręce władz amerykańskich, lecz wśród nich nie ma śladów dokumentów dotyczących Ravensbrück. Jedynie zachowane dokumenty, wykradzione przez polskie więźniarki podczas ewakuacji obozu, dotyczące list transportów, pozwoliły odtworzyć prawdę na temat samego obozu, ilości więźniarek, ich nazwisk, narodowości, wieku oraz kategorii, do których zostały zaliczone.

Doktor Kiedrzyńska dodatkowo wykorzystała w publikacji protokoły procesowe załogi SS Ravensbrück oraz dwa protokoły procesów norymberskich: lekarskiego (odslaniającego sprawy doświadczeń medycznych na Polkach) i Oswalda Pohla, ujawniające m.in. kwestie warunków pracy, eksploatacji i fizycznego wyniszczenia więźniarek. Dodatkowym i niezwykle ważnym źródłem informacji stały się

bezpośrednie i osobiste relacje historyczne ocalałych z zagłady więźniarek, skupionych wokół Klubów Byłych Więźniarek niemieckiego obozu koncentracyjnego KL Ravensbrück, m.in. Haliny Krahelskiej czy Wandy Póltawskiej, materiały Międzynarodowego Czerwonego Krzyża oraz wspomnienia pozostałych świadków historii przy Komisji Historycznej zajmującej się ofiarami wojny i obozów koncentracyjnych. Ponadto autorka wykorzystwała materiały pamiątkarskie zarówno polskie, jak i zagraniczne.

Jako Wiceprezydent Międzynarodowego Komitetu Ravensbrück i polski przedstawiciel w Komitecie Doradczym Brandenburskich Miejsc Pamięci chce zaznaczyć, że monografia ma ważne znaczenie nie tylko na forum krajowym, ale i zagranicznym. W trzecim wydaniu przedstawione zostały znane do tej pory jedynie wąskiej grupie badaczy unikatowe dokumenty dalekopisy/telegramy pisane do różnych obozów przez dowództwo niemieckie w Oranienburgu, wydające polecenie, aby nie rejestrować kobiet i dzieci z Powstania Warszawskiego, które trafiały do obozów koncentracyjnych. To może sugerować, że liczba Polek w Ravensbrück mogła być wyższa niż dotychczas szacowana. Te dokumenty zachowały się i znajdują się w archiwum Muzeum Stutthof w Sztutowie, niemieckim nazistowskim obozie koncentracyjnym i zagłady (1939–1945).

Chcę także skorzystać z okazji i podziękować Pani Marszałek Małgorzacie Gosiewskiej, w imieniu swoim i całego środowiska związanego z upamiętnianiem ofiar niemieckiego obozu koncentracyjnego Ravensbrück, za działania, które doprowadziły do przyjęcia 28 września 2022 roku Uchwały w sprawie upamiętnienia 80. rocznicy pierwszych eksperymentów medycznych w niemieckim obozie koncentracyjnym Ravensbrück (druk nr 2632).

Uchwała została przyjęta przez aklamację.

Sylwetka autorki – dr Wandy Kiedrzyńskiej z domu Puzinowskiej

Urodziła się 1 stycznia 1901 roku w Łodzi. Z wykształcenia była historykiem. Do wybuchu II wojny światowej mieszkała w Warszawie i pracowała w Wojskowym Biurze Historycznym. Po wrześniu 1939 roku wraz z mężem Karolem, oficerem Wojska Polskiego, czynnie włączyła się w konspirację. W wyniku denuncjacji Kiedrzyńscy

zostali aresztowani i osadzeni na Pawiaku. Po śledztwie na gestapo na Szucha małżeństwo Kiedrzyńskich zostało skazane na osadzenie w obozach koncentracyjnych – Ravensbrück i Auschwitz, gdzie w 1942 roku Karol Kiedrzyński zmarł.

Wanda Kiedrzyńska drugim Sondertransportem warszawsko-lubelskim z 30 maja 1942 roku trafiła do KL Ravensbrück, gdzie otrzymała nr 11402. W obozie włączyła się w oświatową działalność konspiracyjną, wygłaszając pogadanki i prowadząc dyskusje. Dotyczyły one kształtu wolnej Polski i konieczności przeprowadzenia reform społecznych. Była jedną z współorganizatorek podziemnego życia kulturalnego i tajnego nauczania w obozie. Już będąc w obozie, gromadziła dokumentację o jego dziejach.

Po oswobodzeniu z KL Ravensbrück Wanda Kiedrzyńska wróciła do Warszawy i wraz z matką zamieszkała na Marymoncie przy ul. Słowackiego, podejmując jednocześnie pracę w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk. Wraz z inną więźniarką KL Ravensbrück – Olgą Dickman założyła Klub Ravensbrück. Przez wiele lat troskliwie zajmowała się klubem i jego członkiniami, organizując różnoraką pomoc dla byłych więźniarek, dokumentując historię KL Ravensbrück, organizując rocznice, upamiętnienia i spotkania koleżeńskie. Reprezentowała polskie środowisko w Międzynarodowym Komitecie Więźniarek Ravensbrück. Współorganizowała poświęconą temu obozowi międzynarodową konferencję naukową w Polsce, w dniach 7–8 maja 1971 roku w Jaszowcu na Śląsku.

Szczególne zasługi położyła w zgromadzeniu dokumentacji o eksperymentach pseudomedycznych dokonanych na 74 Polkach w KL Ravensbrück. Współpracowała z ówczesnym muzeum utworzonym przez władze NRD na wydzielonym terenie byłego obozu w Ravensbrück, a niezajętym przez bazę wojsk radzieckich. Dzięki jej wysiłkowi w dużej mierze zostały odtworzone listy transportowe do KL Ravensbrück. W tej niezwykle cennej pracy wspomagały dr Kiedrzyńską siostry Panak. Jej obszarem badawczym była martyrologia narodu polskiego podczas okupacji niemieckiej, stąd opracowała *Na granicy życia i śmierci. Listy i grypsy więzienne Krystyny Wituskiej*, która za pracę wywiadowczą zginęła w niemieckim więzieniu w Halle.

W dorobku naukowym Kiedrzyńska pozostawiła wiele artykułów, a także cenną pozycję *Powstanie Warszawskie w książce*

i prasie. Poradnik bibliograficzny. Praca monograficzna Ravensbrück – kobiecy obóz koncentracyjny stała się jej rozprawą doktorską.

Zmarła w Warszawie 30 marca 1985 roku. Pochowana została w grobie rodzinnym na Starych Powązkach obok swojej matki Marii z Wolanowskich Puzinowskiej (1877–1955) (symbolicznie) przy mężu Karolu Kiedrzyńskim (1897–1942 Auschwitz) w kwaterze 124.

Hanna Nowakowska